

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
імені ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

**УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО:
СУЧАСНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА**

**Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної конференції**

Київ – 2023

УДК 355 (477) (091)

ББК 68.4 (4УКР)

У 42

Укладачі:

Шевчук В. П., доктор історичних наук, професор,

Грицюк В. М., доктор історичних наук, доцент,

Пашкова О. О., кандидат історичних наук

У 42 Українське військо: сучасність та історична ретроспектива : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 р. – К. : НУОУ, 2023. – 270 с.

У збірнику вміщено матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції в умовах широкомасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації в Україну.

Через призму героїзму та жертвності Захисників та Захисниць України окреслені основні події російсько-української війни, які відбулися у 2022 році: відсіч та стримування Силами оборони України російської збройної агресії, значення новітніх технологій для досягнення переваги над противником, роль і місце міжнародної антипутінської коаліції у боротьбі демократичного світу проти тоталітарного режиму та ідеології рашизму, значення волонтерського руху та духовної підтримки у зміцненні морально-психологічного стану Українського війська, особливості підготовки військових фахівців в умовах воєнного стану.

Наукові студії учасників конференції сягають найглибших пластів вітчизняної мілітарної історії, окреслюють регіональні військово-історичні аспекти та розкривають їх всесвітній вимір.

Збірник матеріалів конференції стане у нагоді науковцям, викладачам, студентам, курсантам і офіцерам, всім, хто цікавиться вітчизняною воєнною історією.

Трофимович Л.В. Жінки в українському національно-визвольному русі (середина 1940-х – початок 1950-х рр.)	231
Філіпов В.К. Історичні трансформаційні процеси українського суспільства	232
Харламов М.І. Молоді пожежні у боротьбі з вогнем у селах України у 1930-х роках	233
Чорненький Р.В. Залізнична станція Хриплин як Ставка Дієвої армії УНР під час її перебування на Станиславівщині у липні–вересні 1920 р.	234

СЕКЦІЯ 6. ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ: ВСЕСВІТНІЙ ВИМІР

Артимишин П.І. Російсько-грузинська війна 2008 р.: політичні візії в Україні	236
Бень Я.О. Інституційний розвиток механізмів співробітництва Україна-НАТО: історичний аспект	237
Бондарчук І.Л. Місія ООН у справах тимчасової адміністрації в Косові. Історія та символіка	238
Веденєєв Д.В. Розвиток розвідувального підрозділу органів держбезпеки Української РСР (1946–1954 рр.)	239
Ворожко В.П. Військова контррозвідка більшовиків: шпигуни і таємниці. 1918–1921 рр.	240
Головко В.В. Військово-політичний тиск Росії на Україну наприкінці 1991 – початку 1992 років	241
Кириленко В.І., Шевченко М.М. Компаративний аналіз арабо-ізраїльських війн: уроки для України	242
Ковальчук С.В., Ковальов Г.Г. Сутність війн та військових конфліктів	244
Кондратюк-Антонова Т.В. Основні аспекти регулювання збройних конфліктів	245
Кузнецова Л.В., Маринич Д.В. Правовий статус Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та місце України в НАТО	246
Кузнєцов М.О. Невдалий план Й. Сталіна зі звільнення Харкова: травень 1942 року ..	247
Лагодич В.Ю. “Починають атаку, прикриваючи гунів”: до питання про “слов’янську” піхоту аварського каганату	248
Ларіонов В.В., Хом’як К.М. Дієвість міжнародних механізмів заборони хімічної зброї	249
Левченко С.М. Діяльність органів військової контррозвідки як фактор сприяння Діючій армії у визволенні України від гітлерівських загарбників	250
Лозинський А.Ф. З практики репресій окупаційної російської військової адміністрації у Східній Галичині у роки Першої світової війни	251
Лосєв О.С. Система удосконалення офіцерів австро-угорської армії на підставі анкетних даних старшин Галицької армії	253
Маїталір В.В. Правове регулювання функціонування військово-історичної музейної мережі УРСР у другій половині ХХ ст.	255
Мельник В.В. Історичний досвід формування аеромобільних частин і з’єднань у провідних європейських країнах НАТО	256
Мончак О.В. Бачення киянами німецької кайзерівської армії навесні 1918 року	257
Мухін С.А., Безбах В.Г. Участь добровольчих формувань збройних сил Німеччини у провадженні окупаційної політики на території України під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр.	258
Переверзін Ю.П. Застосування вертольотів армійської авіації у локальних війнах і збройних конфліктах	259
Пивовар О.П. Роль ленд-лізу у перемозі над нацизмом: сучасний погляд	261
Речич С.Л. Програми допомоги військовослужбовцям у переході від військового до цивільного життя за досвідом США	262
Російцев В.В. Роль ВВНЗ у створенні методу планування бою СВ США (MDMP)	263
Салата С.А., Казанцева Л.В. Використання астрономічних спостережень у військовій справі	264

операцій в Україні у 1944 р. (Корсунь-Шевченківської, Львівсько-Сандомирської, Ясько-Кишинівської). Значно зросла узгодженість у діях армійського командування та військової спецслужби, включаючи оперативно-стратегічний рівень бойових дій на території Української РСР та у визвольній місії у Європі. Спецслужби противника не змогли внести розлад у радянську систему військового управління, зірвати наступальні операції, дестабілізувати тил Червоної Армії та паралізувати її комунікації та систему постачання, посягти деморалізацію серед військовослужбовців та населення тощо.

На визволеній території України органи СМЕРШ змогли нейтралізувати розгалужену мережу резидентур й агентури спецслужб противника (викрито понад 2500 розвідників і агентів противника), залишену на осідок із розвідувально-диверсійними завданнями, чим забезпечили безпеку глибокого тилу наступаючої армії. Важливим завданням військової спецслужби стало відвернення дезертирства, підтримання правопорядку й військової дисципліни, розшук активних колаборантів, зрадників та військових злочинців.

Досвід оперативного мистецтва органів військової контррозвідки з їх протиборства зі спецслужбами нацистської Німеччини на території України заслуговує на адаптоване впровадження у практику діяльності органів безпеки України.

*Лозинський А.Ф., к.і.н., доцент
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, м. Львів*

З ПРАКТИКИ РЕПРЕСІЙ ОКУПАЦІЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Уже з перших днів війни українські землі стали ареною запеклих бойових дій між російськими і австро-німецькими військами. Наслідком воєнних дій у 1914 р. на австро-російському фронті стала втрата Австро-Угорщиною Східної Галичини. Перші російські відділи увійшли до Львова 3 вересня 1914 р. Царський уряд швидко дав зрозуміти, що не вважає Галичину новим чи тимчасовим надбанням, а розглядає її як прадавню російську землю, що тепер “возз’єдналась навіки з Матінкою Росією”. Про це свідчив маніфест, оголошений Верховним головнокомандуючим російської армії великим князем Ніколаєм Ніколаєвичем, де зокрема говорилося: “Терпляче, з християнською покорою довгі віки страждав рускій народ під іноземним ярмом, але ні хитрістю, ані переслідуванням не вдалося зломити в ньому надій на свободу. Як рвучкий потік несе каміння, щоб злитися з морем так немає сили, що спинила б рускій народ в його пориві до об’єднання. Нехай не буде більше поневоленої Русі! Спадщина святого Володимира, земля Ярослава Осмомисла, князів Данила і Романа, скинувши ярмо, хай піднесе прапор єдиної, великої, неділимої Росії”.

Програмні установки маніфесту відразу ж почали втілюватися у життя. Граф Георгій Бобринський був призначений генерал-губернатором Галиції і відразу ж розпочав наступ на український національний рух, який царські чиновники називали “мазепівщиною”. Вже у своїй першій промові у Львові він відкрито заявив, що Галичина і Лемківщина споконвічні російські землі і корінне населення тут також російське, а тому весь устрій регіону повинен ґрунтуватися на російських основах. Його активно підтримували місцеві колаборанти – москвофіли. Вони видавали українських активістів росіянам, яких потім арештовували і депортували до Росії.

Яскравим прикладом такої політики стала облога Перемиської фортеці, що тривала з вересня 1914 до березня 1915 рр. Намагання росіян взяти під контроль Перемишль перетворилося у величезну кількість жертв перш за все військових, а також цивільних осіб. Ця облога була безглуздою з військової точки зору, але дуже важливою для російської пропаганди “визволення”, настільки, що після капітуляції австрійського гарнізону Перемишль навіть відвідав особисто цар Ніколай II.

З перший днів окупації в Галичину з Росії прибула маса різного роду урядовців, причому не з найкращих. Навіть Г. Бобрінській змушений був визнати у своєму звіті, що прибулі чиновники зовсім не були придатні для ролі представників російської влади у завойованому регіоні. Так, начальниками повітів призначалися особи, які не тільки не мали вищої освіти, а й навіть середньої. У той час як за австрійського управління всі старости мали вищу освіту. У своїй діяльності російська адміністрація на перший план висувала боротьбу з “не благодійними” елементами. До них передусім належали “мазепинці”, тобто свідомі українці, потім єврейське населення і нарешті всі інші підозрілі для росіян особи.

Цікавим фактом є велика присутність представників неросійських народів у царській армії та рівень культури російських окупантів: бурятів, якутів, татарів, осетинів, чеченів, черкесів, мордвинів, калмиків та ін. Зазвичай їх зображали як головних винуватців усіх патологій війни, таких як убивства та катування мирних жителів і полонених, грабежі, підпали та звалтування. Розповіді про їхні вчинки викликали загальний страх, зверталася увага на виняткову культурну відсталість російських військовослужбовців, яких часто називали просто дикунами, здатними лише на грабунки та гвалтування. Також знецінювався бойовий дух російської армії в цілому, наголошувалося на частих випадках добровільного здавання в полон, масовому дезертирстві та боягузтві. Це стало звичним явищем, особливо під час відступу російської армії влітку 1915 р. Причина такої поведінки вбачалася насамперед у відносинах усередині Російської імперії, у затурканості та культурній відсталості народу.

Тільки-но російські війська вступили до Східної Галичини, як відразу ж були закриті всі українські періодичні видання, а потім і громадські установи. У той же час окупанти не зачіпали діяльності польських установ і видавництв. Спеціальним розпорядженням генерал-губернатора від 19 вересня 1914 р. було заборонено продавати всі українські друковані видання. Також було скасовано право функціонування української мови в школах і державних установах. Організація шкільної справи почала практикуватися на російський зразок з російською мовою навчання. Через відсутність учителів, які б знали російську мову, довелося відкривати спеціальні курси. Православне духовенство під проводом фанатично налаштованого архієпископа РПЦ Євлогія почало організовувати церковнопарафіяльні школи. У Львові і Станіславі мали бути відкриті російські гімназії. У той же час польські приватні гімназії продовжували функціонувати. Розроблявся проєкт реорганізації вищої школи. Планувалося перенести сполонізований Львівський університет до Варшави, а натомість відправити до Львова зрусифікований Варшавський університет. Особливо запопадливо служили російській адміністрації місцеві москвофіли, які рекомендували взагалі не допускати української мови навіть у народні школи.

Розпочалося переслідування українських громадсько-політичних і церковних діячів. Так, за декілька місяців лише у Львові зафіксовано більше як 1200 арештів і понад 1000 обшуків, 578 осіб було вивезено до Росії. Арешти і висилки набрали масового характеру. Зокрема, через київські тюрми, що слугували перевалочним пунктом на схід, було етаповано понад 12 тис. осіб. Окупанти робили усе можливе, щоб надати Галичині “істинно російського характеру”. Вони

організували жорстоку розправу над греко-католицькою церквою. Очолив її архієпископ Євлогій, призначений Синодом РПЦ для навернення галичан у російське православ'я. Оскільки багато священиків втекло перед наступом російської армії, а частина тих, хто залишився, були заарештовані й вивезені до Росії, то близько 200 парафій були обсажені російськими попами. Не минув арешту й вислання до Росії і глава греко-католицької церкви митрополит Андрей Шептицький. Його спочатку вивезли до Курська, а потім ув'язнили у монастирській тюрмі Суздаля, де він пробув аж до лютого 1917 р. антимонархічної революції у Росії.

Однак у квітні 1915 р. на російсько-австрійському фронті відбулися зміни на користь Австро-Угорщини. Маючи значну перевагу у піхоті й артилерії, німецькі і австро-угорські війська перейшли у наступ й прорвали російський фронт. Активну участь у цьому наступі брав Легіон Українських січових стрільців. 27 червня 1915 р. українські стрільці під командуванням Дмитра Вітовського вступили в Галич. Почався загальний відступ російської армії. Покидаючи Галичину, росіяни пограбували ряд українських музеїв та бібліотек. Так, у Львові з музею Наукового товариства імені Тараса Шевченка було вивезено велику колекцію гуцульської зброї, а з бібліотеки Народного дому цілий відділ рукописів і стародруків з XV ст. Крім того, відступаючі окупанти забрали із собою 500 заложників. Слідом за ними змушені були тікати ще десятки тисяч галичан, які піддалися агітації москвофілів і перейшли у російське православ'я, боячись помсти після повернення австрійської влади. Усього Східну Галичину покинуло понад 100 тис. осіб. Жорстокість поводження російської адміністрації у Галичині визнали навіть деякі з членів Державної думи Російської імперії. Так, лідер партії конституційних демократів (кадетів), історик та публіцист Павел Мілюков зазначав: “Ми відштовхнули від себе рідний нам український народ і затьмарили обличчя великої визвольної війни”.

1914–1915 рр. були найважчими для українців Галичини, проте, і наступні роки не принесли українському народові спокою. Вогнище війни з новою силою розгорілося, перемістившись трохи далі на схід. Повернувши раніше втрачені землі, австрійці почали жорсткі розправи над українцями, звинувачуючи їх у шпигунстві на користь росіян. Як свідчать статистичні дані, жертвами репресій стали сотні цивільних осіб, безпосередньо розстріляних за вироками “наглих” судів, не менше українських в'язнів загинуло в австрійських концтаборах.

Лосєв О.С.

*Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів*

СИСТЕМА УДОСКОНАЛЕННЯ ОФІЦЕРІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ НА ПІДСТАВІ АНКЕТНИХ ДАНИХ СТАРШИН ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

У сучасній українській історіографії питанню фахового удосконалення офіцерів сухопутних сил Австро-Угорщини дотепер, на жаль, не приділялося належної уваги. З першого погляду здається, що це питання виходить за межі вітчизняної військової історії, проте, австрійську військову школи пройшли тисячі офіцерів Галицької армії. Напередодні Першої світової війни кількість етнічних українців-офіцерів дійсної служби не перевищувала однієї-двох сотень осіб, утім, лише небагатьом пощастило дослужитися до старших офіцерських посад. Але саме вони почали розбудову українського війська, спираючись, зокрема, на свій попередній досвід. Їм допомагали сотні офіцерів колишнього австро-угорського війська неукраїнського походження, у своїй більшості вихідці з етнічних